

Пилипенко Ігор Вікторович,

провідний науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення участі прокурорів у кримінальному провадженні Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України

ЗНАЧЕННЯ МЕТИ ЗЛОЧИНУ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ СПІВУЧАСНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ СКЛАДУ САМОПРАВСТВА)

В низці норм Особливої частини КК України міститься вказівка на спеціальну мету як обов'язкову ознаку складу злочину. Відповідно, поряд із встановленням інших ознак складу конкретного злочину, лише з'ясування того, що його суб'єкт мав певну мету при вчиненні злочину, буде означати наявність підстави кримінальної відповідальності. Це норми про злочини, передбачені в ст. 127 («Катування»), ст. 147 («Захоплення заручників»), ч. 2 ст. 171 («Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів»), ст. 341 Кримінального кодексу України («Захоплення державних або громадських будівель чи споруд»). В названих статтях вчинення злочинів групою осіб за попередньою змовою (організованою групою) є кваліфікуючою ознакою. Однак є випадки, коли не кожен співучасник, залучений до вчинення цих злочинів, усвідомлює мету, для здійснення якої їх залучає приміром, організатор. Для вирішення питання про їх відповідальність слід звертатися до положень Загальної частини КК України. Але в окремих статтях Особливої частини відсутня вказівка на факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, які, тим не менш, мають значення для кримінально-правової кваліфікації деяких злочинів.

Вбачається, що недостатньо роз'ясненим є питання кваліфікації дій співвиконавців при вчиненні ними злочинів зі спеціальним мотивом або метою або якщо ці ознаки є суттєвими для кваліфікації. Лише частково увагу йому приділено С. С. Аветисяном, М. І. Пановим і О. І. Рарогом та ін. Тому це питання потребує додаткового роз'яснення щодо окремих злочинів.

Так, згідно з ч. 3 ст. 29 КК України ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК України як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в

вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини. Але зазначимо, що за змістом цього положення треба розділяти обставини, що обтяжують відповідальність і обставини, що передбачені як ознаки злочину, як це слідує з наукової літератури [1, с. 108].

Отже спеціальна мета, як юридично значуща ознака, впливає на кваліфікацію кожного зі співучасників. Неусвідомлення виконавцями мети організатора злочину чи інших співучасників ставить під сумнів можливість притягнення їх до відповідальності за вчинення цього злочину. І навпаки, якщо з конкретною метою діє саме виконавець, ставити її у вину іншим співучасникам не можна. На це звертається увага і в літературі. Як зазначив у своїй праці О. І. Рарог, хоч у коло обставин, що складають предметний зміст вини, не входять такі ознаки суб'єктивної сторони злочину як мотив і мета, за співучасті знання юридично значущих цілей і мотивів виконавця необхідне для ставлення у вину іншим співучасникам [2, с. 88].

Положення ч. 3 ст. 29 КК України, нібито, роз'яснює питання кваліфікації дій співучасників при вчиненні злочинів зі спеціальним мотивом чи метою. Але якщо вести мову про значення цих факультативних ознаки суб'єктивної сторони, слід додатково звернути увагу на склади крадіжки (ст. 185 КК України) та самоправства (ст. 356 КК України).

Мотиви при вчиненні крадіжки є корисливими, хоч на це й не вказується в ст. 185 КК України. Що стосується самоправства, то в літературі, у тому числі, в спеціальних дослідженнях роз'яснюється, що його вчиняє особа, яка «наділена конкретним дійсним правом (або уявним правом), яке реалізоване всупереч встановленому законодавством порядку» [3, с. 142]. Таким чином, фактично самоправство завжди вчиняється для реалізації дійсного або гаданого права. На це не вказується в ст. 356 КК України. Однак цей факт отримав наукове тлумачення [4, с. 749]. При цьому в усіх аналізованих джерелах вчені ведуть мову про реалізацію саме «свого права», у той час як самоправна реалізація чужого права лишається поза увагою. Це породжує низку проблем, переважно практичного характеру. Наприклад, у разі здійснення співвиконавцями дій, вчинення яких є метою лише організатора чи, приміром, дії в інтересах родичів тощо.

Так, вироком Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 22 серпня 2012 року засуджено О., Д. і Т. Вказані особи за попередньою змовою, будучи в стані алкогольного сп'яніння, з метою встановлення причетності Ч. і В. до викрадення напередодні жіночої сумки з речами, належної Ш., проникнувши в будинок Ч., за пропозицією О. самовільно заволоділи її особистим майном,

заподіявши власниці цього майна матеріальну шкоду. Усіх трьох співучасників суд визнав винними у вчиненні злочину, передбаченого ст. 356 КК України [5]. У іншому випадку, вироком Лисянського районного суду Черкаської області від 21 березня 2013 р. засуджено Д. та Т. Вони, як вказано у вирокі, за попередньою змовою між собою на полі земель резерву Попівської сільської ради Лисянського району Черкаської області, що перебували в ПСП «Рось», власником якого є Ч., без дозволу останнього та без рішення суду, завідомо знаючи, що посіви належать на праві власності іншій особі, шляхом луціння з використанням трактора Т-150 та луцильника, які належать Т., знищили посіви, внаслідок чого останньому було завдано значної шкоди. Судом однак не зазначено, в чому саме полягали протиправні дії Т., а з фабули справи вбачається, що він нібито, особисто допомагав Д. знищувати посіви. Потерпілий та свідки в своїх показаннях цього не підтвердили, а сам Т. зазначив, що лише розпорядився направити транспорт на поле на прохання Д. і ніякого відношення до цих земельних ділянок він не мав і не має. Проте вказаним вироком Т. було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 356 КК України [6].

З такої неоднакової практики слідує, що для вирішення проблеми необхідні зміни до ст. 356 КК України. Вони мають вказувати, по-перше, вказівки на мету ознаку суб'єктивної сторони самоправства, а по-друге, на реалізацію не тільки свого права, а й права іншої особи.

Зрештою, законодавцеві слід уточнити положення ч. 3 ст. 29 КК України, точний зміст якого тлумачиться тільки у відповідних наукових джерелах. Доцільно звернути увагу на положення зарубіжного кримінального законодавства, що стосуються інституту співучасті. Так, у багатьох кримінальних кодексах зарубіжних країн, у тому числі пострадянського простору, так само як і в КК України йдеться про спільність для співучасників умислу або ознак суб'єкта злочину. Однак вітчизняному законодавцеві корисно було б звернутися до Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки, в ст. 24 якого йдеться про особистісну ознаку, якою є ознака складу винного діяння, що описує особистісні властивості, цілі або мотиви особи, яка вчинила діяння [7].

З огляду на вказане, можна припустити, що наявність у КК України положення, яке б більш докладно врегульовано питання про кримінально-правову кваліфікацію дій співучасників у злочинах зі спеціальною метою, а також мотивом, дозволило б уникнути деяких помилок у правозастосовній діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 376 с.
2. Рарог А. И. Субъективная сторона и квалификация преступлений. Москва: ООО «Профобразование», 2001. 134 с.
3. Чернов А. О. Самоправство: кримінально-правова кваліфікація та відповідальність: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 245 с.
4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.
5. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 22.08.2012 р. Справа № 2315/4481/2012. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25723584> (дата звернення: 02.11.2018).
6. Вирок Лисянського районного суду Черкаської області від 21.03.2013 р. Справа № 2311/1239/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30339647> (дата звернення: 02.11.2018).
7. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики. URL: [_03.01.18.pdf](#) (дата звернення: 02.11.2018).